



Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

OBYWATELU MASZ PRAWO!

Tytuł opracowania:

*Słowacki system instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej
(ekspertyza specjalistyczna)*

Autor opracowania:

Dr hab. Konrad Walczuk, prof. ASzWoj¹

¹ Wydział Prawa i Administracji Akademii Sztuki Wojennej
ORCID - 0000-0003-4180-5692



Spis treści

Zagadnienia wstępne.....	3
Ministerstwo Kultury i jego Departament Kościelny.....	5
Rada Rządu Republiki Słowackiej do Spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych oraz Równości Płci.....	10
Instytut do Spraw Relacji Państwo–Kościoł (1997 – 2011).....	12
Podsumowanie.....	14
Bibliografia.....	15



Zagadnienia wstępne

Pojęcie systemu instytucjonalnych gwarancji wolności, w tym także wolności religijnej, (będącej niejako uproszczoną wersją zwrotu zawierającego terminy *wolność myśli, wyznania religijnego i wiary*, którym posługuje się obecnie obowiązująca słowacka Konstytucja z dnia 1 września 1992 roku²), może być różnorako definiowane. W tym *sensu largo*, obejmując konstytucyjnie gwarantowaną ochronę sądową, w jej powszechnym wymiarze (realizowanym przede wszystkim przez sądownictwo powszechne i o ile jest wyodrębnione także przez sądownictwo administracyjne³) oraz ochronę zapewnianą poprzez działalność Sądu Konstytucyjnego⁴, działalność ombudsmana (w przypadku Słowacji określanego mianem Publicznego obrońcy Praw⁵) oraz urzędów kontroli państwowej (na Słowacji jest nim Najwyższy Urząd Kontroli⁶), a także działalność specjalnych podmiotów państwowych, które z założenia odpowiedzialne są za relacje między państwem a działającymi na jego terytorium kościołami i (innymi) wspólnotami religijnymi (związkami wyznaniowymi)⁷.

Wariant *sensu stricto* będzie natomiast obejmował jedynie ostatnie z wymienionych powyżej elementów, to znaczy system w różnym stopniu wyspecjalizowanych podmiotów państwowych związanych z utrzymywaniem relacji między państwem i podmiotami religijnymi. I właśnie takie podejście do tytułowego zagadnienia zostanie przedstawione w niniejszym opracowaniu.

² Ústava Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb., z późn. zm.)

³ Por. K. Walczuk, *Słowacja*, w: B. Majchrzak (red.), *Elementy ustrojowo-funkcjonalne sądownictwa administracyjnego w wybranych państwach europejskich*, Warszawa 2022, s. 301-342.

⁴ Zob. E. Cibulka a kol., *Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky*, Bratislava 2014, s. 331-345; M. Posluch, E. Cibulka, *Štátne právo Slovenskej republiky*, Šamorín 2009, s. 268-274. Por. A. Holák, *Právo na súdnu a inú právnu ochranu*, w: J. Král a kol., *Ústavné garancie ľudských práv*, Bratislava 2004, s. 130. Zob. też J. Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*, Šamorín 2012, s. 192, 777-778; J. Svák, *Komentár k čl. 48*, w: M. Čič, a kol., *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Žilina 2012, s. 339.

⁵ Zob. D. Lengyelová, *Zakotvenie inštitútu ombudsmana v ústave*, w: L. Orosz, G. Dobrovičová (ed.), *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice 6. – 7. septembra 2007*, Košice 2008, s. 322 – 328; E. Cibulka a kol., *dz. cyt.*, s. 365-373. Zob. też J. Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*, Šamorín 2012, s. 1569-1571.

⁶ Zob. E. Cibulka a kol., *dz. cyt.*, s. 373-378. Zob. też M. Štrkolec, *Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky (vývoj ústavnej úpravy, aktuálny stav a perspektívy)*, w: L. Orosz, G. Dobrovičová (red.), *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice 6. – 7. septembra 2007*, Košice 2008, s. 352; J. Drgoncová, *Komentár k čl. 60*, w: M. Čič, a kol., *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Žilina 2012, s. 395.

⁷ Zob. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna w Republice Słowackiej. Aspekty instytucjonalno-prawne*, Kraków 2019, s. 18, 160. Zob. też M. Čeplíková, *Súčasný stav konfesného práva v Slovenskej republike*, w: L. Grešková (red.), *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe – súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*, Bratislava 2008, s. 21.



Niejako na marginesie warto zauważyć, że z założenia za formę gwarancji swobodnego funkcjonowania podmiotów religijnych można uznać również ich rejestrację – umożliwiającą uzyskanie uznawanej przez państwo osobowości prawnej, a także ułatwiające praktyczne funkcjonowanie w obrocie prawnym prowadzenie przez państwo ewidencji osób prawnych wywodzących swoją podmiotowość prawną od kościołów i wspólnot religijnych⁸. Jednakże, ponieważ są one realizowane przez podmioty *stricte* należące do systemu instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej, jako takie nie będą wyodrębniane.

⁸ Zob. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 160.



Ministerstwo Kultury i jego Departament Kościelny

Na Słowacji głównym przedstawicielem władzy państwowej – organem władzy publicznej odpowiedzialnym za relacje państwo–kościół i inne wspólnoty religijne (związki wyznaniowe), zgodnie z § 18 ust. 1 lit. g słowackiej Ustawy kompetencyjnej⁹ jest Ministerstwo (a nie Minister, jak to jest określone w Polsce¹⁰) Kultury Republiki Słowackiej (*Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky*).

W strukturach słowackiego Ministerstwa Kultury znajduje się kilkusobowy Departament Kościelny (*Cirkevný odbor*)¹¹, podlegający bezpośrednio ministrowi¹². Warto zauważyć, że w przypadku Słowacji komórka merytoryczna odpowiadająca za kwestie wyznaniowe zajmuje się tylko nimi. Czyli

⁹ Zákon o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy (Kompetenčný zákon), č. 575/2001 Z. z. z późn. zm. Kompetencja ta jest określana w jęz. słowackim jako: *vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami*.

¹⁰ W przypadku Polski głównym przedstawicielem władzy państwowej odpowiedzialnym za relacje państwo–kościół i inne związki wyznaniowe jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, którym obecnie jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

¹¹ Zob. Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej z dnia 27 lipca 2022 r., *Organizačný poriadok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*, evidenčné číslo: MK-2592/2022-110/16593, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/2022-07-27_Organizacny-poriadok-1.8.2022_FINAL.pdf (dostęp 25 lipca 2023 r.) i załączoną do niego Strukturę organizacyjną Ministerstwa Kultury *Príloha č. 1: Organizačná štruktúra Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2023/06/2023-06-01_MKSR_organizacny_poriadok_WEB_final_Prilo-ha-1.pdf (dostęp 25 lipca 2023 r.). Zob. też J. Juran, *Administrative and financial matters in the area of religious freedom and religious communities*, w: *Legal aspects of religious freedom, International Conference, 15–18 September 2008*, Ljubljana 2008, s. 431; K. Walczuk, *Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych na Słowacji*, w: P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Warszawa 2013, s. 410. Nazwę tego departamentu na język polski można by było ewentualnie przetłumaczyć jako Departament Wyznań – przy jednoczesnym zauważeniu dosłownego tłumaczenia nazwy – gdyż takie tłumaczenie byłoby dostosowaniem nazewnictwa do polskich realiów, gdzie w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji funkcjonuje Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych – zob. K. Walczuk, *Finansowanie Kościołów...*, s. 410; tenże, *Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych, względnie innej formy wprowadzenia tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską (wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego). Słowacja, Przegląd Prawa Wyznaniowego*, t. 6 (2014), s. 255. Trudno jednak obecnie uznać za właściwe określenie tego departamentu mianem *sekcji kościelnej w Ministerstwie Kultury Republiki Słowackiej*, a tak K. Orzeszyna, *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze*, Lublin 2007, s. 206, choć również takie sformułowanie oddaje zakres działań Departamentu Kościelnego, mimo utrudnienia określenia pozycji w państwowej strukturze organizacyjnej. Zob. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 173-174. Zwłaszcza że w strukturach słowackich ministerstw, w tym także Ministerstwa Kultury, funkcjonują również sekcje (*sekcia*) obejmujące departamenty (*odbor*) lub wydziały (*oddelenie*) lub referaty (*referát*).

¹² Wcześniej Departament podlegał wiceministrowi. Zob. art. 2 ust. 7 i 8 Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Kultury. Schemat organizacyjny Ministerstwa Kultury RS, stanowiący załącznik nr 1 do Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Kultury RS, słow. *Organizačný poriadok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, Príloha č. 1: Schéma organizačnej štruktúry Ministerstva kultúry SR (platná od 21. 5. 2016)*, <http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/dokumenty/organizacny-poriadok-18.html> (dostęp 4 czerwca 2016 r., 25 lipca 2023 r. strona już nie jest dostępna).



inaczej niż ma to miejsce na przykład w Polsce, nie odpowiada również za sprawy związane z mniejszościami narodowymi i etnicznymi.

Jak wskazano w art. 24 ust. 2 Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej Departament Kościelny (dalej jako Regulamin organizacyjny Ministerstwa) zgodnie z kompetencjami Ministerstwa Kultury i na podstawie powszechnie obowiązujących słowackich przepisów prawnych i umów międzynarodowych kieruje i koordynuje tworzenie polityki państwa w zakresie relacji państwa z kościołami i wspólnotami religijnymi i zapewnienia realizację władzy publicznej/władzy państwowej (*výkon štátnej správy*) w sprawach kościołów i wspólnot religijnych, z którymi współpracuje na zasadzie partnerstwa. Takie zastrzeżenie dotyczące partnerstwa jasno oznacza, że nie chodzi o kierowanie przez ministerstwo, czy też przez państwo słowackie za pośrednictwem ministerstwa działaniami kościołów i wspólnot religijnych, lub też narzucanie wewnętrznych regulacji (w tym dotyczących doktryny) – wszak zgodnie z art. 24 ust. 3 słowackiej Konstytucji, art. 2 ust. 1 (konkordatowej¹³) Umowy podstawowej¹⁴, art. 2 ust. 1 Umowy z zarejestrowanym kościołami i wspólnotami religijnymi¹⁵ oraz § 5 ust. 2 Ustawy o wolności wyznania i statusie kościołów i wspólnot religijnych¹⁶, kościoły i wspólnoty religijne funkcjonują samodzielnie, kierując się własnymi zasadami, a tym samym w sposób niezależny od władz państwowych. Kościoły i wspólnoty religijne traktowane są jako podmioty prawne *sui generis*¹⁷.

Do zadań i kompetencji Departamentu Kościelnego Ministerstwa Kultury należą przede wszystkim:

¹³ Zob. K. Walczuk, *Umowa podstawowa zawarta między Republiką Słowacką a Stolicą Apostolską – wybrane aspekty formalne i materialne*, w: P. Sobczyk, P. Steczkowski (red.), *Człowiek. Państwo. Kościół. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Arturowi Mezglewskiemu*, Lublin 2020, s. 615-639.

¹⁴ Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (č. 326/2001 Z. z.).

¹⁵ Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (č. 250/2002 Z. z.).

¹⁶ Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností (č. 308/1991 Zb. z późn. zm.).

¹⁷ Zob. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 174, 200. Zob. też M. Čepčíková, *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosti*, Bratislava 2011, s. 122; M. Nemeč, *Vybrané kapitoly z cirkevného práva*, Bratislava 1997, s. 102; M. Moravčíková, *Financovanie cirkvi a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax*, w: taž (red.), *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkvi a náboženských spoločností*, Praha 2017, s. 220; M. Šabo, *Registrácia a financovanie cirkvi a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, w: M. Moravčíková, (red.), *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkvi a náboženských spoločností*, Trnava 2013, s. 175; J. Juran, *Vzťah cirkvi a štátu*, w: L. Grešková (red.), *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe – súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*, Bratislava 2008, s. 13; K. Orzeszyna, *dz. cyt.*, s. 205; M. Moravčíková, *Právna subjektivita cirkvi a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, w: taž (red.), *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty...*, s. 133.



realizacja wyżej wskazanej administracji publicznej w zakresie relacji między państwem a kościołami i wspólnotami religijnymi oraz dotyczącej tradycyjnej i nietradycyjnej religijności (w art. 24 ust. 3 lit. a Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa zastosowano określenie *tradičnej a netradičnej religiozity*), a także w zakresie wolności religijnej; utrzymywanie kontaktów z przedstawicielami kościołów i wspólnot religijnych; przygotowywanie projektu budżetu państwa w zakresie relacji między państwem a kościołami i wspólnotami religijnymi, po uprzednim zebraniu (ustaleniu) wniosków tych podmiotów oraz następnie ukierunkowywaniu działania kościołów i wspólnot religijnych przy rozliczaniu środków budżetowych – także przeznaczanych na działalność charytatywną¹⁸, zamierzone na efektywne i racjonalne (gospodarne) ich wykorzystanie, a także odpowiadanie za analizę ekonomiczną; fakturowanie i zamykanie konta obejmującego *sprawy kościelne*.

Warto podkreślić, że ostatecznie środki finansowe przeznaczone dla kościołów i wspólnot religijnych uwalnia (*uvolňovanie transferov* – dopuszcza przetransferowanie) Departament Budżetu i Finansowania (*Odbor rozpočtu a financovania*) Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej (art. 39 ust. 5 lit. e pkt 2 Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa).

Departament Kościelny przygotowuje kierunki działań legislacyjnych oraz projekty powszechnie obowiązujących aktów prawnych, regulujących sytuację prawną kościołów i wspólnot religijnych, w tym również umów zawieranych między państwem a tymi podmiotami. Przygotowuje również analizy i koncepcje związane z działalnością kościołów i wspólnot religijnych oraz ich relacji z państwem, oraz ekspertyzy związane z realizacją uprawnień wynikających z wolności i praw człowieka, szczególnie w zakresie wynikającym z wolności wyznania.¹⁹

Ponadto Departament Kościelny zabezpiecza realizację zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych i wewnątrzpaństwowych umów zawieranych z kościołami i wspólnotami religijnymi. Ponadto prowadzi Rejestr kościołów i wspólnot religijnych (dalej określany jako Rejestr) oraz (dalej określaną jako Ewidencja) Ewidencję osób prawnych wywodzących swoją podmiotowość prawną z kościołów i wspólnot religijnych (*ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkvi a náboženských*

¹⁸ Zob. art. 24 ust. 3 lit. c pkt 1 Regulaminu organizacyjnego Ministerstwa.

¹⁹ K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 175.



spoločnosti), a także przyznaje we współpracy ze słowackim Urzędem Statystycznym zarejestrowanym podmiotom numer identyfikacyjny będący odpowiednikiem polskiego REGON²⁰. Poza tym Departament Kościelny wydaje urzędowe wypisy z Rejestru i Ewidencji lub wydaje potwierdzenia wpisu albo braku wpisu dotyczącego danej osoby prawnej.

Departament tworzy zbiory podstawowych informacji dotyczących kościołów i wspólnot religijnych oraz gromadzi i opracowuje informacje statystyczne, w tym jako podmiot odpowiedzialny za *Roczny wykaz KULT 15-01 o kościele i wspólnocie religijnej (Ročný výkaz KULT 15-01 o cirkvi a náboženskej spoločnosti)* oraz informacje dotyczące ruchów religijnych o nieuregulowanej sytuacji prawnej (w tym działających nieformalnie).

Departament Kościelny refunduje koszty poniesione podczas prac geodezyjnych związanych z wprowadzaniem w życie postanowień dotyczących wynagradzania niektórych krzywd wyrządzonych kościołom i wspólnotom religijnym²¹ i stwarza warunki dla uporządkowania majątkowoprawnych relacji między państwem a tymi podmiotami. Poza tym kieruje i koordynuje działalnością Ekspertkiej Komisji do Spraw (Rozstrzygania Problematyki) Finansowania Kościołów i Wspólnot Religijnych (*Expertnej komisie na riešenie problematiky financovania cirkvi a náboženských spoločnosti*)²².

Mając na względzie zapewnienie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w ramach działalności eksperckiej urzędnicy Departamentu Kościelnego udzielają konsultacji, przygotowują analizy oraz konferencje dotyczące sytuacji związanych z terroryzmem i ekstremizmem o podłożu wyznaniowym, ksenofobią, nienawiścią na tle religijnym i antysemityzmem, a także dotyczących tradycyjnych i nietradycyjnych (przejawów) religijności oraz relacji zachodzących między wyznaniem religijnym i narodowością.²³

²⁰ Słow. *identifikačné číslo organizácie* – IČO.

²¹ Zob. Zákon z 27. októbra 1993 o zmiernení niektorých majetkových krívď spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam (č. 282/1993 Z.z. v znení zákona č. 97/2002 Z.z.). Zob. też K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 268-269.

²² Powstanie Komisji było wynikiem porozumienia zawartego przez Ministra Kultury Daniela Krajcera oraz przedstawicieli zarejestrowanych kościołów i wspólnot religijnych podczas spotkania na zamku Červený Kameň (nieдалеко Bratysławy, w Małych Karpatach) w dniu 24 lutego 2011 r. Informacje o działalności Komisji pojawiają się nieregularnie. Zob. np. <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/zasadala-expertna-komisiana-riesenie-problematiky-financovania-cirkvi-a-nabozenskych-spolocnosti/> (dostęp 27 lipca 2023 r.).

²³ Por. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 176.



Poza powyżej wskazanymi kompetencjami i zadaniami, dotyczącymi żywotnych interesów państwa, Departament Kościelny wydaje opinie w związku z tymczasowym pobytem na terenie Słowacji cudzoziemców pracujących na rzecz kościołów i wspólnot religijnych. Ponadto w sprawach związanych z kwestiami wyznaniowymi współpracuje z kościołami i wspólnotami religijnymi, organami państwa, samorządu terytorialnego, przedstawicielami świata akademickiego i innymi specjalistycznymi społecznościami, organizacjami i instytucjami zajmującymi się tą tematyką, a także z kościelnymi i religijnymi podmiotami zrzeszającymi Słowaków żyjących zagranicą.



Rada Rządu Republiki Słowackiej do Spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych oraz Równości Płci

W literaturze przedmiotu można spotkać pogląd, że jedynym podmiotem wykonującym (sprawującym) państwową administrację wyznaniową (*štátna kultová správa*) jest (było) Ministerstwo Kultury²⁴. Jednak takie zasadnicze stwierdzenie nie wydaje się uzasadnione, bowiem, o ile faktycznie do tego ministerstwa należy prowadzenie ze strony państwa administracyjnej i w znacznej mierze eksperckiej obsługi zagadnień wyznaniowych, to jednak w realiach słowackich w przeszłości i obecnie funkcjonują (i funkcjonowały) również inne państwowe podmioty, także formalnie zajmującymi się tym zagadnieniem.

Dla przykładu, na Słowacji funkcjonował dodatkowo (do 2012 roku) Wiceprzewodniczący Rządu (Wicepremier) do Spraw Praw Człowieka i Mniejszości Narodowych (*Podpredseda vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny*)²⁵, do którego kompetencji należały również zagadnienia wyznaniowe²⁶, a obecnie (od 2011 roku) funkcjonuje Rada Rządu Republiki Słowackiej do Spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych oraz Równości Płci (*Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť*), której kompetencje obejmują zakres dużo szerszy, niż kwestie wyznaniowe. Zgodnie z art. 2 Statutu prezentowanej Rady²⁷, jest ona stałym eksperckim, doradczym, koordynującym i konsultacyjnym organem rządu Republiki Słowackiej (*vlády Slovenskej republiky*) w zakresie ochrony podstawowych praw i wolności człowieka, praw politycznych i obywatelskich, praw osób należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, praw ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego, praw dzieci oraz promowania najlepszych interesów dziecka, praw osób niepełnosprawnych i praw osób starszych, praw gejów, lesbijek, osób biseksualnych, transseksualnych i interseksualnych, promowania zasady równego traktowania,

²⁴ Zob. R. Gyuri, *Realizácia štátnej správy cirkvi a náboženských spoločností v podmienkach Slovenskej republiky*, w: Kiovská M. (red.), *Pocsta profesorovi Gašparovi. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti životného jubilea prof. Michala Gašpara*, Košice 2008, s. 277.

²⁵ Zob. P. Bajda, R. Zenderowski, *Polityka etniczna Słowacji*, Warszawa 2016, s. 83-85.

²⁶ Zob. K. Walczuk, *Finansowanie Kościołów...*, s. 410 i uwagi tam poczynione.

²⁷ Statut, dalej określany jako Statut Rady, jest dostępny na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Słowackiej <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rada-vlady-sr-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/dokumenty-rady-vlady-sr-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/> w części *Štatút a rokovací poriadok RVLP* (dostęp 26 lipca 2023 r.).



równości szans i równości płci. Co ważne, wśród komisji działających w ramach Rady, nie ma specjalnej, dedykowanej kwestiom wyznaniowym²⁸, choć zakres zainteresowania poszczególnych komisji określono na tyle szeroko, że może on obejmować zagadnienia związane z wolnością religijną. Zwłaszcza że obszar działania Rady Rządu Republiki Słowackiej do Spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych oraz Równości Płci ogólnie został określony jako *prawa człowieka (oblast' ľudských práv* – art. 2 *in fine* Statutu Rady).

Jak wskazano w art. 3 Statutu Rady, wydaje ona opinie w sprawie krajowej realizacji międzynarodowych zobowiązań Słowacji w zakresie praw człowieka, w szczególności obowiązków wynikających z konwencji międzynarodowych, w tym z protokołów fakultatywnych ratyfikowanych przez Słowację oraz z traktatów dotyczących praw człowieka i podstawowych wolności, których Słowacja jest stroną. W ramach Rady omawiane są także projekty sprawozdań z realizacji umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Słowację oraz traktatów dotyczących praw człowieka, których Słowacja jest stroną. Przewodniczącym Rady jest Minister Sprawiedliwości (*minister spravodlivosti*), a wiceprzewodniczącymi Minister Pracy, Spraw Socjalnych i Rodziny (*minister práce, sociálnych vecí a rodiny*), Minister Edukacji, Nauki, Badań i Sportu (*minister školstva, vedy, výskumu a športu*), Minister Kultury, sekretarz stanu Ministerstwa Sprawiedliwości (*štátny tajomník ministerstva spravodlivosti*) oraz przedstawiciel organizacji społecznych²⁹ (art. 4 ust. 3 Statutu Rady).

²⁸ Są natomiast komisje: do zapobiegania i eliminacji rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i innych form nietolerancji; mniejszości narodowych i grup etnicznych; badań, edukacji i wychowania w zakresie praw człowieka oraz edukacji rozwojowej; do spraw osób niepełnosprawnych; do spraw równości płci; do spraw dzieci i młodzieży; praw lesbijek, gejów, biseksualistów, transseksualistów i osób interseksualnych.

²⁹ Słow. *občianskej spoločnosti*, co dosłownie oznacza społeczność obywatelską. Ewentualnie można to przetłumaczyć jako *organizacje pozarządowe*, jak chcą P. Bajda, R. Zenderowski, *dz. cyt.*, s. 87, zwłaszcza że ten wiceprzewodniczący jest powoływany przez słowacki rząd (*vláda Slovenskej republiky*) na wniosek Rady Rządu Republik Słowackiej do spraw Pozarządowych Organizacji *non-profit* (*Rada vlády Slovenskej republiky pre mimovládne neziskové organizácie*).



Instytut do Spraw Relacji Państwo–Kościół (1997 – 2011)

Warto wspomnieć, że do dnia 30 czerwca 2011 roku działał powołany przez Ministra Kultury w dniu 1 stycznia 1997 roku Instytut do Spraw Relacji Państwo–Kościół (*Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi*, w dokumentach i opracowaniach bardzo często funkcjonujący pod słowackim skrótem: ÚVŠC). Instytut ten, jako jedyna państwowa i z założenia neutralna światopoglądowo instytucja zajmował się interdyscyplinarnymi badaniami i działalnością dokumentacyjną oraz doradczą, związanymi z relacjami między państwem a różnymi kościołami i innymi wspólnotami religijnymi³⁰ – zarówno zarejestrowanymi, to znaczy formalnie uznanymi, jak i niezarejestrowanymi³¹ (a nie, jak sugerowałaby nazwa instytucji, jakimś konkretnym Kościołem).³²

Na forum międzynarodowym³³ prezentowany Instytut do Spraw Relacji Państwo–Kościół określany był przez przedstawicieli Słowacji, jako instytucja reprezentująca środowisko naukowe. Jednak jego aktywnymi pracownikami było zaledwie około 3-5 osób, z których jedynie dyrektorka Instytutu, Michaela Moravčíková legitymowała się doktoratem³⁴. Nie zmienia to faktu, że Instytut aktywnie działał również na polu naukowym (*vide* liczne czysto naukowe publikacje, nadal dostępne w księgarniach oraz bibliotekach i często wykorzystywane zarówno przez studentów, jak i naukowców), a M. Moravčíková do dziś jest jednym z najważniejszych słowackich naukowców zajmujących się szeroko rozumianym prawem wyznaniowym.

Jak się wydaje głównym powodem likwidacji tej instytucji była chęć zaoszczędzenia rocznie około

³⁰ Zob. też J. Duda, *Poznámky k cirkevnému právu v Slovenskej republike*, *Revue pro církevní právo*, č. 11(3)/1998, s. 212.

³¹ Zob. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2009*, Bratislava 2010, s. 3-4. Zob. też P. Mulík, *Covenantal and non-covenantal cooperation of state and religions in Slovakia*, w: R. Puza, N. Doe (red.), *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and Non-covenantal Cooperation between State and Religion in Europe - Religion et droit en dialogue: collaboration conventionnelle et non-conventionnelle entre l'État et religion en Europe. Proceedings of the Conference Tübingen 18-21 November 2004*, Leuven 2006, s. 172; K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 179.

³² K. Walczuk, *Finansowanie Kościołów...*, s. 411; tenże, *Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych...*, s. 255.

³³ Np. na konferencji w Lubianie (Słowenia), która odbyła się w dniach 15–18 września 2008 r.

³⁴ Informacje m.in. za oficjalną stroną Instytutu do Spraw Relacji Państwo–Kościół (gdzie uwagę zwracała nieformalny adres, jakby nie było oficjalnej instytucji): <http://www.duch.sk/?lang=sk&view=kontakt> (dostęp: 15 czerwca 2011 r.; w czerwcu 2016 r. strona już nie funkcjonowała). Zob. K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 179.



133 000 EUR³⁵, przeznaczanych z budżetu na funkcjonowanie Instytutu³⁶, co trudno uznać za dobre uzasadnienie, biorąc pod uwagę dużą aktywność przedstawicieli Instytutu, głównie na niwie konferencyjnej i publikacyjnej³⁷. Nawet jeśli zadania realizowane przez Instytut w znacznej mierze zostały przejęte przez Departament Kościelny Ministerstwa Kultury.

³⁵ Zob. J. Juran, *Administrative and financial matters...*, s. 432.

³⁶ Zob. <https://www.postoj.sk/2049/tema-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci>; <https://www.postoj.sk/2054/reakcia-michaely-moravcikovej-na-clanok-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci> (dostęp 5 czerwca 2016 r., w dniu 27 lipca 2023 r. strona nie była już dostępna); <https://www.postoj.sk/2070/reakcia-ubomira-m-ondraska-na-clanok-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci> (dostęp 27 lipca 2023 r.).

³⁷ K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna...*, s. 179.



Podsumowanie

Słowacki system instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej w ścisłym rozumieniu obejmuje przede wszystkim działający w ramach Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej Departament Kościelny. Funkcjonowanie tego departamentu jest uzupełniana głównie w zakresie administracyjnym i obsługi finansowej przez działalność innych komórek organizacyjnych Ministerstwa. Uwagę zwracają szerokie kompetencje i obszar zadaniowy przypisane Departamentowi Kościelnemu – zarówno *stricte* administracyjne (administracyjno-prawne, obejmujące działania administracji publicznej, zwłaszcza rządowej), jak i analityczne oraz naukowe. Charakterystyczne jest również indywidualne traktowanie zagadnień wyznaniowych – zajmuje się nimi samodzielny departament, którego działalność zasadniczo ogranicza się do sfery szeroko rozumianych relacji wyznaniowych (państwo – kościoły i wspólnoty religijne/związki wyznaniowe).

Jako część instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej można traktować również funkcjonowanie gremiów korzystających ze wsparcia władzy publicznej, takich jak Ekspertka Komisja do Spraw (Rozstrzygnięcia Problematyki) Finansowania Kościołów i Wspólnot Religijnych oraz Rada Rządu Republiki Słowackiej do Spraw Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych oraz Równości Płci. Przy czym te gwarancje nie mają permanentnego charakteru i cechują się mniejszym efektem sprawczości (generalnie lub w zakresie wyznaniowym).

Pozytywnym elementem instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej było funkcjonowanie w latach 1997 – 2011 w ramach administracji publicznej Instytutu do Spraw Relacji Państwo–Kościoł. Doświadczenie administracyjne wskazuje, że istnienie jednostki poza strukturami ministerialnymi, obdarzonej znaczną niezależnością, mimo niewątpliwego podwyższenia kosztów umożliwia opracowanie i dostarczenie administracji publicznej (zwłaszcza rządowej) informacji bardziej różnorodnych i niejednokrotnie lepszej jakości.



Bibliografia

Literatura:

1. Bajda P., Zenderowski, *Polityka etniczna Słowacji*, Warszawa 2016
2. Cibulka E. a kol., *Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky*, Bratislava 2014
3. Čeplíková M., *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť*, Bratislava 2011
4. Čeplíková M., *Súčasný stav konfesného práva v Slovenskej republike*, w: Grešková L. (red.), *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe – súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*, Bratislava 2008
5. Drgoncová J., *Komentár k čl. 60*, w: Čič M., a kol., *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Žilina 2012
6. Drgonec J., *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*, Šamorín 2012
7. Duda J., *Poznámky k cirkevnému právu v Slovenskej republike*, *Revue pro církevní právo*, č. 11(3)/1998
8. Gyuri R., *Realizácia štátnej správy cirkvi a náboženských spoločností v podmienkach Slovenskej republiky*, w: Kiovska M. (red.), *Pocť profesorovi Gašparovi. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti životného jubilea prof. Michala Gašpara*, Košice 2008
9. Holák A., *Právo na súdnu a inú právnu ochranu*, w: Král J. a kol., *Ústavné garancie ľudských práv*, Bratislava 2004
10. Juran J., *Administrative and financial matters in the area of religious freedom and religious communities*, w: *Legal aspects of religious freedom, International Conference, 15–18 September 2008*, Ljubljana 2008
11. Juran J., *Vzťah cirkvi a štátu*, w: Grešková L. (red.), *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe – súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*, Bratislava 2008
12. Lengyelová D., *Zakotvenie inštitútu ombudsmana v ústave*, w: Orosz L., Dobrovičová G. (red.), *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice 6. – 7. septembra 2007, Košice 2008
13. Moravčíková M., *Financovanie cirkvi a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax*, w: Moravčíková M. (red.), *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkvi a náboženských spoločností*, Praha 2017
14. Moravčíková M., *Právna subjektivita cirkvi a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, w: Moravčíková M., (red.), *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkvi a náboženských spoločností*, Trnava 2013
15. Mulík P., *Covenantal and non-covenantal cooperation of state and religions in Slovakia*, w: Puza R., Doe N. (red.), *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and Non-covenantal Cooperation between State and Religion in Europe - Religion et droit en dialogue: collaboration conventionnelle et non-conventionnelle entre l'État et religion en Europe. Proceedings of the Conference Tübingen 18-21 November 2004*, Leuven 2006
16. Nemeč M., *Vybrané kapitoly z cirkevného práva*, Bratislava 1997
17. Orzeszyna K., *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium porównawcze*, Lublin 2007



18. Posluch M., Cibulka E., *Štátne právo Slovenskej republiky*, Šamorín 2009
19. *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2009*, Bratislava 2010
20. Svák J., *Komentár k čl. 48*, w: Čič M., a kol., *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Žilina 2012
21. Šabo M., *Registrácia a financovanie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, w: Moravčíková M., (red.), *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností*, Trnava 2013
22. Štrkolec M., *Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky (vývoj ústavnej úpravy, aktuálny stav a perspektívy)*, w: Orosz L., Dobrovičová G. (red.), *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice 6. – 7. septembra 2007*, Košice 2008
23. Walczuk K., *Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych, względnie innej formy wprowadzenia tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską (wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego). Słowacja, Przegląd Prawa Wyznaniowego*, t. 6 (2014)
24. Walczuk K., *Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych na Słowacji*, w: Sobczyk P., Warchałowski K. (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Warszawa 2013
25. Walczuk K., *Słowacja*, w: Majchrzak B. (red.), *Elementy ustrojowo-funkcjonalne sądownictwa administracyjnego w wybranych państwach europejskich*, Warszawa 2022
26. Walczuk K., *Umowa podstawowa zawarta między Republiką Słowacką a Stolicą Apostolską – wybrane aspekty formalne i materialne*, w: Sobczyk P., Steczkowski P. (red.), *Człowiek. Państwo. Kościół. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Arturowi Mezglewskiemu*, Lublin 2020
27. Walczuk K., *Wspólnotowa wolność religijna w Republice Słowackiej. Aspekty instytucjonalno-prawne*, Kraków 2019

Akty prawne (alfabetycznie):

1. Organizačná štruktúra Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2023/06/2023-06-01_MKSR_organizacny_poriadok_WEB_final_Priloaha-1.pdf. (dostęp 25 lipca 2023 r.).
2. Organizačný poriadok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo: MK-2592/2022-110/16593, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/2022-07-27_Organizacny-poriadok-1.8.2022_FINAL.pdf (dostęp 25 lipca 2023 r.).
3. Organizačný poriadok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, Príloha č. 1: Schéma organizačnej štruktúry Ministerstva kultúry SR (platná od 21. 5. 2016), <http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/dokumenty/organizacny-poriadok-18.html> (dostęp 4 czerwca 2016 r., 25 lipca 2023 r. strona już nie jest dostępna).
4. Ústava Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb., z późn. zm.).
5. Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (č. 326/2001 Z. z.).
6. Zákon o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy (Kompetenčný zákon, č. 575/2001 Z. z. z późn. zm.).
7. Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (č. 308/1991 Zb.).



z późn. zm.).

8. Zákon z 27. októbra 1993 o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam (č. 282/1993 Z.z. v znení zákona č. 97/2002 Z.z.).
9. Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (č. 250/2002 Z. z.).

Netografia

1. <http://www.duch.sk/?lang=sk&view=kontakt> (dostęp: 15 czerwca 2011 r.; w czerwcu 2016 r. strona już nie funkcjonowała).
2. <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/zasadala-expertna-komisia-na-riesenie-problematiky-financovania-cirkvi-a-nabozenskych-spolocnosti/> (dostęp 27 lipca 2023 r.).
3. [https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rada-vlady-sr-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/](https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rada-vlady-sr-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/dokumenty-rady-vlady-sr-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/) w części *Štatút a rokovací poriadok RVLP* (dostęp 26 lipca 2023 r.).
4. <https://www.postoj.sk/2049/tema-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci> (dostęp 27 lipca 2023 r.).
5. <https://www.postoj.sk/2054/reakcia-michaely-moravcikovej-na-clanok-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci> (dostęp 5 czerwca 2016 r., w dniu 27 lipca 2023 r. strona nie była już dostępna).
6. <https://www.postoj.sk/2070/reakcia-ubomira-m-ondraska-na-clanok-ustav-pre-vztahy-statu-a-cirkvi-necakane-konci> (dostęp 27 lipca 2023 r.).